

KÜRESEL GÜÇ MÜCADELESİNDE AVRASYA VE ENERJİ POLİTİKALARI

EURASIAN AND ENERGY IN GLOBAL POWER STRUGGLE POLICY

Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUTLUAY TUTAR

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, flztutar@hotmail.com,
Niğde/TÜRKİYE

Meram TATLI

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, tatlimeram@gmail.com,
Niğde/TÜRKİYE

ÖZET

Uluslararası ekonomilerin temel girdisi olan enerji, modern jeopolitikte siyasi ve ekonomik savaşların merkezinde yer almaktadır. Enerji kaynakları üzerinde egemen olma mücadelesi, ekonomik alanda sıkıntısız bir gelecek sürmek isteyen her ülkenin içinde olduğu bir mücadeledir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Avrasya coğrafyası sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynakları ile modern jeopolitikte yeni bir mücadele alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bölgenin enerji kaynakları potansiyeli birçok devleti bu kaynaklara erişim sağlama hususunda bölgeye çekmektedir. Bu çalışmada, soğuk savaş sonrası dönemde değişen uluslararası şartlar karşısında küresel güç olarak var olan ABD, Rusya ve Çin'in Avrasya bölgesine yönelik enerji politikaları ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, Avrasya bölgesindeki enerji kaynaklarına dikkat çekmek ve bu bölgede hegemon heveslisi ülkelerin var olan kaynaklar üzerinden enerji politikalarını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Avrasya, Enerji Politikaları

ABSTRACT

Energy, the basic input of international economies, is at the center of political and economic wars in modern geopolitics. With the collapse of the USSR, the Eurasian geography has emerged as a new area of struggle for modern geopolitics with its oil and natural gas resources. The potential of the region's energy resources draws many states to the region to provide access to these resources. In this study, energy policies towards the Eurasian region of the US, Russia and China, which exist as global power in the face of changing international conditions in the post-cold war period, are discussed. The aim of the study is to draw attention to the energy sources in Eurasia and to examine the energy policies of the countries in this region through the available resources.

Keywords: Energy, Eurasia, Energy Policies.

1. GİRİŞ

21. yüzyıl başlarından itibaren dünya hızlı bir şekilde değişim ve gelişim sürecine girmiş, globalleşmenin tesirlerini önemli boyutlarda hissetmeye başlamıştır. Bu yüzyılın temel realitelerinden birisi de küreselleşme (globalleşme) olgusu olmuştur. Küreselleşme süreci, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve SSCB'nin yıkılmasıyla beraber büyük bir ivme kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle birlikte, yeni siyasal güçler, yeni ortaklık ilişkileri, yeni çıkar çatışmaları ve yeni hegemon olma arayışları siyasi atmosferin etmenleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dinamik ortamda oluşan jeopolitik boşluklar yeni ortaya çıkan sürecin egemenlik ve güç ilişkilerinin merkezi haline gelmiştir. Oluşan bu düzen arayışında uluslararası güçler için Avrasya Bölgesi birçok bakımdan cazip hale gelmektedir. Avrasya'nın enerji potansiyeli, 1991'de dağılan Sovyetler Birliği'nden bu yana hem bölge içinde hem de bölge dışında jeopolitik söylemin ayrılmaz bir bileşeni olmuştur. Enerji, Avrasya bölgesinin yeni jeopolitik rolünü belirleyen en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen uluslararası şartlar karşısında küresel güç olarak var olan ABD, Rusya ve Çin'in Avrasya bölgesine yönelik enerji politikaları tartışılmış olup, küreselleşmenin Avrasya'ya etkileri, soğuk savaş dönemi ve sonrası Avrasya ve bu dönemde işleyen uluslararası sistem ve soğuk savaşın bitişiyle beraber ortaya çıkan "Yeni Dünya Düzeni" arayışlarına

değınilmiştir. Avrasya bölgesindeki enerji kaynaklarına dikkat çekilmiş ve bu bölgede hegemon heveslisi Rusya, ABD ve Çin'in bu kaynaklara bakış açısı irdelenmiştir.

2. KÜRESELLEŞMENİN AVRASYA'YA ETKİLERİ

Tarihsel süreç içerisinde insan yaşadığı bölgeyi, çevresini anlamak ve anlamlandırmak için keşifler yapmıştır. Genel anlamda bu keşifler güvenlik, iskân ve beslenme gereksinimleri üzerine yapılmıştır. Sosyal bir varlık olan insan, çevresiyle sürekli iletişim halinde olması ve etrafındakilerle etkileşim içinde olması da gereksinimleri içinde sayılmaktadır. Sosyo- ekonomik gelişmeler ve tehdit anlayışının düzeyi gibi etmenler sahip olunan ihtiyaçların etkisini dönemsel olarak değiştirmektedir. Hem insanların hem de toplumların ortak hedefe yönelik ortaklaşa hareket etme ve birbirleri ile etkileşim içinde bulunmaları ilk küreselleşme aşamaları olarak değerlendirilmektedir (Elçin, 2012: 1). Bu açıdan bakıldığında küreselleşme; eski uygarlıklar arasında belirsiz aralıklarla oluşan karşılaşmalara uzanan, uzun vadeli tarihsel bir süreçtir (Kürkçü, 2013: 1). Küreselleşme kavramı ilk olarak 1960'larda ortaya çıkmış, 1980'li yıllarda çeşitli alanlarda kullanılmaya başlanmış, 1990'lı yıllara gelindiğinde ise üzerinde bilimsel incelemeler yapılan ve içinde bulunulan zamanda, dünya üzerinde ortaya çıkan gelişmeleri anlamlandırmaya çalışan mütalaaların ana konusu olarak kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Bu anlamda küreselleşme; anıtlştırılan bir mit veya uluslararası şirketler tarafından kullanılan bir propaganda savı, devletlerin sınırlarını görünmez hale getiren bir aşama, neo-liberalizmin ve ekonomik gelişmelerin ve ya teknolojik etmenlerin oluşturduğu bir bütün; sınırsız iletişim ağlarının, insan hakları üzerine çalışma gösteren teşkilatların, çevre politikaları ile kadın hakları veya evrensel barış gibi mevzuların savunulmasında öncelikli bir kavram olarak kullanılmıştır (Atasoy, 2005: 128-129). Küreselleşmeye, dünyadaki yerel sınırların önemini kaybederek, toplumların birleşmesi ve dünyanın küresel köy olarak algılanması gibi sembolik bir anlam yüklenmiştir. Dünyanın küre olma halinden, küreselleşme olgusuna ulaştığı ileri sürülmüştür (Held ve McGrew, 2008: 72).

Sömürgeci devletlerarasındaki güç mücadelesi, menfaat çatışmaları ve enerji kaynaklarına hâkim olma mücadelesi ikinci dünya savaşına ve sömürgeci sistem karşısında Sovyet Bloğunun oluşmasına sebep olmuştur. Bu dönemde ABD ve SSCB'nin bulunduğu iki kutuplu bir sistem meydana gelmiştir. İki kutup arasında yaklaşık elli yıl boyunca süren güç ve çıkar mücadelesi Soğuk Savaş dönemi olarak isimlendirilmiş, bu dönem küreselleşmenin yayılmasına engel olmuştur (Elçin, 2012: 12). Küreselleşmenin yeniden ivme kazanması ve yaygın hale gelmesi açısından en önemli siyasi olay, Berlin Duvarının yıkılması olarak kabul edilmiştir. Sovyet Bloğunun gitgide globalleşen dünya ekonomisi ve teknolojik gelişmeler karşısında, rekabete girememesi iki kutuplu güç dengesinin dağılmasına sebep olmuştur (Kürkçü, 2013: 13). Özellikle Avrasya bölgesi bu durumdan en çok etkilenen alan olmuştur. 1991'de Sovyetler Birliği'nin hukuki varlığının sona ermesiyle bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler bir anda dünya kamuoyunda önemli bir yer edinmiştir. Tarihi ipek yolu boyunca geçen ve dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin büyük bir bölümüne sahip Avrasya, bu dönemde Rusya, ABD ve Çin gibi hegemon devletlerin yeni mücadele alanı olmuştur. Geçmişten günümüze Avrasya'ya hâkim olmak dünyaya sahip olmakla eş değer görülmüştür. Zengin petrol ve enerji kaynakları yaygın ulaşım ve iletişim rotaları Avrasya kıtasının jeo-stratejik ve jeo-ekonomik önemini ortaya koymaktadır. Orta Asya, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi iki hegemon güç arasında tampon bölge olarak nitelendirilmektedir, Kuzey Kafkasya ve Çin/ Afganistan arasında yer alması bölgeyi ticari ve göç için transit geçit alanı haline getirmektedir. Öte yandan bölgeler arası güçler, onu yüzyılın önemli bir jeopolitik bölgesi haline getirmiştir (Mughees vd., 2015: 145). Avrasya bölgesini, küreselleşmenin en çok varlığını hissettiği, kalbinin attığı yer olarak değerlendirebiliriz. Avrasya'da gelişen iletişim imkânları ve teknolojik altyapının gelişmesi, küreselleşme sürecini hızlandırmıştır.

Bağımsızlığını kazanan Avrasya ülkeleri arasında meydana gelen yakınlaşmanın ve iş birliğinin geliştirilmesinde küreselleşmenin önemli bir etkisi olmuştur. Ülkeler arasında sağlanan işbirliği ile birlikte çevre ve terörizm gibi sorunların çözümlenmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Küreselleşme ile birlikte sermayenin dünya genelinde dolaşımının kolaylaşması bölgede yabancı yatırımcıların artmasına neden olmuş ve ekonomik gelişmeyi önemli derecede etkilemiştir. Enerji ve doğal kaynaklar bakımından zengin olan bu bölge, kaynakların işletilmesinde ve pazarlanmasında farklı ülkelerle ihracat ve ithalat ağı kurmuştur. Avrasya bölgesinde birçok uluslararası ve bölgesel örgütler kurulmuş ve bu örgütler bölgede var olan iş birliğini artırmıştır. Avrasya coğrafyasında devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılık, ülkelerin belirli alanlarda uzmanlaşmış olmaları, bazı ülkelerin ekonomik olarak yetersiz bulunmaları, yabancı yatırımların azlığı ve ekonomik reformların ortak sorunlar oluşturması gibi faktörler, bu ülkelerin karşılıklı işbirliği yapmalarını zorunlu kılmıştır (Tanrısever, 2004: 353-358). Avrasya'da bölgesel işbirliğinin temelleri bölgenin tarihsel açıdan ortak bir kültürel, sosyo-ekonomik ve siyasi gelişim göstermesinde yatmaktadır. Her ne kadar sorunların ortak olması, çözümlerin de ortak olmasını zorunlu kılsa da, ortak çözüm yollarının aranması sürecinde ortaya çıkabilecek işbirliği ortamı, bir yandan bölgesel kaynakların etkin kullanımını sağlayacağı gibi, bir yandan da kaynak bölüşümü ve ikili ilişkilerden kaynaklanan sorunların barışçıl çözümü için de uygun bir zemin hazırlayacaktır.

3. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ VE SONRASI AVRASYA

II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikanın şekli değişmiş ve çift başlı bir yapı meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından önce Avrupa ve sonrasında tüm dünya Batı ve Doğu olmak üzere iki bloğa ayrılmıştır. Sovyetler Birliği, pek çok ülkeyi ikna ederek, Kapitalist Avrupa'ya karşı Sosyalist Doğu Bloğunu oluşturmuştur (Armaoğlu, 2012: 1096-1097). Bu iki blok arasında tüm dünyaya hâkim olmak amacıyla yoğun bir mücadele başlamıştır. Bu dönem Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılmıştır (Sariahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 103). Soğuk Savaş dönemi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşı kazanan iki büyük devlet ve bu ülkeler arasındaki çatışma ve anlaşmazlığın, direkt olarak birbirlerine karşı silah kullanmadan devam eden belirli bir tarihsel dönemin adıdır (Sander, 2014: 224). Soğuk savaş, silahlanma harcamalarının arttığı, Doğu ve Batı Bloğu arasında ticaretin durma noktasına geldiği bir yapılanmaya neden olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası arenaya tamamen egemen olan SSCB ile ABD'nin ortaya koyduğu iki ideoloji arasında yaşanan Soğuk Savaş, tarihte önemli bir zaman dilimini oluşturmuştur. Soğuk Savaş çatısı altında 1945-1990 yılları arasına tekabül eden olaylar silsilesi sadece toplumların yapısında büyük bir hasara ve yıkıma neden olmamış aynı zamanda var olan uluslararası düzeni de ortadan kaldırmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin en önemli göstergesi ise 9 Kasım'da Berlin Duvarı'nın yıkılması olmuştur. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla, iki Almanya arasında seyahat ve göç serbest olmuş (Sariahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 103), yalnızca Doğu Avrupa'nın komünist yönetimlerinin değil, tüm Varşova Paktı ittifak sisteminin çökmesi pek çok açıdan, Soğuk Savaş'ın sona ermesi anlamına gelmiştir. Gorbaçov, 24 Ağustos 1991'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi liderliğinden istifa etmiş ve 11 Sovyet Cumhuriyeti, 21 Aralık 1991'de Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'da yapılan bir toplantıyla bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine 25 Aralık'ta Gorbaçov, SSCB başkanlığından da istifa etmiş böylece SSCB tarih içinde ömrünü tamamlamış ve Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir (Armaoğlu, 2012: 1130). Soğuk Savaş'ın Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile son bulması uluslararası sistemde olduğu kadar bölgesel anlamda Avrasya bölgesinde de köklü değişimler yaşanmasına neden olmuştur. SSCB'nin yıkılışı, Avrasya'nın merkezinde çok büyük bir jeopolitik çıkmaza sebep olmuş ve Avrasya'nın kalbinde bir güç boşluğu oluşmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2009: 1). Soğuk Savaş'ın başlaması uluslararası ilişkilere yeni bir biçim kazandırmış ve bitışı de temelden bir değişim anlamına gelmiştir. Bu yeni düzen arayışında hegemon güçler için Avrasya Bölgesi birçok bakımdan ön plana çıkmıştır. Hegemon güçler jeopolitik ve iktisadi kazanımlar elde etmeye çalışırken yeni bağımsızlığını kazanan ülkeler de bu mücadeleden yararlanarak bağımsızlıklarını pekiştirmeye ve iktisadi alanda gelişmeye çalışmışlardır (Özdemir, 2006: 4). Soğuk Savaş'ın bitmesi ve ikili yapının dağılmasıyla birlikte oluşan uluslararası sisteme Yeni Dünya Düzeni adı verilmiş ve bu sistemin istikrarlı olup olmayacağı yönündeki düşünceler dile getirilmeye başlanmıştır (Arı, 2011: 171-175). Çünkü bu oluşum; düzeni çağrıştırdığı kadar düzensizliği, istikrar unsurlarının yanı sıra istikrarsızlık girdilerini de beraberinde getirmiştir. Bir yandan uluslararası bütünleşme ve karşılıklı işbirliği

artarken, diğer yandan yeni tehdit odakları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, uluslararası sistem giderek çok merkezliliğe, kısaca çok kutupluluğa doğru dönüşme eğilimine girmiştir (Yılmaz, 2009: 1-11). Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı merkezli değer ve kurumların dünyaya yayılması şeklinde tecelli eden küreselleşmeyle, dünya politikasında ve piyasasında daha güçlü bir yer edinmeyi hedefleyen bölgeselleşme girişimleri birbirine paralel süreçler olarak gelişim göstermiştir. Bu ise Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel nitelikli örgütlenmelerin ve bunların etkinliğinin hızla artmasına ve uluslararası alanda yeni güçlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ateş, 2014: 60-61).

Sonuç olarak ABD'nin hegemon gücünü sürdürmemesini dikkate alanlar, Soğuk Savaş sonrası mevcut düzeni çok kutuplu bir sistem olarak isimlendirmeyi tercih etmişlerdir. Çok kutuplu bir güç dengesi olarak düşünüldüğünde de, ABD'nin Rusya ve Çin gibi ülkeler tarafından karşı denge politikalarıyla hareket alanlarının sınırlanacağı tahmin edilmiştir. Ayrıca yeni yapıda sadece Rusya ve Çin değil; Türkiye, Hindistan ve Brezilya gibi devletler de potansiyel bölgesel güçler olarak giderek siyasi ve ekonomik etkinliklerini arttırmışlardır (Arı, 2010: 177). Böyle bir ortamda ise devletlerarası hâkimiyet mücadelesi artış göstermiş ve devletler mevcut güç kapasitelerini arttırmak ve sistemde daha fazla söz sahibi olmak istemişlerdir. Bu hususta ise Avrupa ve diğer kıtalardan ziyade Avrasya kıtası dikkatleri üzerine çekmiştir. Böylece 1991 yılından bu yana yürürlüğe giren Yeni Dünya Düzeni'nde, "Avrasya" ya da "Avrasyacılık" terimlerinin yeniden ekseri olarak gündeme gelmeye başladığı görülmüştür (Erdem, 2016: 9).

3.1. Coğrafi, Jeopolitik ve Sosyo-Ekonomik Açından Bakış

Avrasya, Ortaçağ dünyasının büyük siyasal teşekküllerini oluşturan ve bu bölgede kurulan imparatorluklarla müessir bir güç olan, Avrupa Kıtası, Ortadoğu ve Avrasya bölgelerinin etnik, kültürel, siyasi ve dinî çerçevelerinin oluşmasında etkin rol oynayan tarihin önemli merkezlerinden birisidir (Golden, 2014: 13). Asya'nın kalbinde yerleşik bir bölge olan Avrasya, benzersizdir.

Avrasya, zaman ve mekânda farklı anlam ve algılara sahip, oldukça tartışılan, tartışmalı ve yanıltıcı bir terimdir (Mackinder, 1904: 421). Sınırları ve tanımı olmayan "Avrasya" terimi, Asya ve Avrupa kıtalarının tamamını kapsayan 53 milyon kilometrekarelik coğrafi bölgeye verilen isimdir (İmanov, 2008: 219-232). Fakat gündelik yaşamda daha çok Kafkasya'nın batısından Çin'e kadar uzanan ve Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Azerbaycan'ı çevreleyen bölgenin ismi olarak kullanılmaktadır (Armağan, 2011: 2). Avrasya kavramı incelendiğinde, sözcüğün etimolojisi Avrupa ile Asya kelimelerinin ortak kullanımından oluşmakta ve kelime temel olarak "Avr" ile "Asya" sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmektedir (Özder, 2013: 65). Avrasya, coğrafi olarak büyük bir bölgenin ismidir ve siyasi tarihi uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Siyasi geçmişiyle var olan Avrasya coğrafyası, toplumlarda devlet kurma bilincinin oluşmasıyla başlamaktadır. Avrasya bölgesinin kesin olarak tanımının yapılamamasının temel nedeni, sınırlarının, daha çok hangi açıdan bakıldığı ve Asya ile Avrupa kıtalarının hangi perspektiften incelendiğine göre değişiklik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Sınırları belirlemedeki bu belirsizliğe rağmen, bazı genel özelliklere sahiptir. Avrasya tarihsel olarak göçebe halklarla ve İpek Yolu ile yakından bağlantılı olmuştur. Genel anlamda Orta Asya, Avrupa, Orta Doğu, Güney Asya ve Doğu Asya arasındaki insanlar, mallar ve fikirlerin dolaşımı için bir kavşak konumunda olmuştur. Ayrıca, dünya nüfusunun yaklaşık %75'i de bu büyük merkezi sahada yaşamaktadır. Siyasal ve nükleer olarak dünyanın en önde gelen ve dinamik ülkelerinin (Çin, Rusya, Hindistan gibi) yer aldığı bu coğrafya, geleceğe yönelik olarak küresel bir etki oluşturmakta ve bölgesel hegemonya heveslisi ülkelerin güçlerini göstereceği bir alan olarak görülmektedir (İşyar, 2013: 20-25). En büyük kara imparatorluklarının bu bölgede kurulup dünyaya yayıldığı düşünüldüğünde Avrasya'yı dünya hâkimiyetinin merkezine (heartland) koyan "kara hâkimiyeti" teorisi; dünyanın en büyük deniz gücü olan Britanya İmparatorluğu'nun bu bölgeye nüfuz etmek için yoğun bir mücadele vermiş olmasından hareketle yine Avrasya'yı dünya hâkimiyetinin en kilit bölgelerinden biri olarak gören "deniz hâkimiyeti" teorisi ve bilhassa son dönemde daha fazla değer kazanan ve enerji kaynakları bakımından Avrasya'nın kontrol edilmesini

Amerikan menfaatleri bakımından (rimland) zaruri gören “kenar kuşak” teorisi açısından Avrasya dünyanın en önemli bölgelerinden birisidir (Kafkasyalı, 2012: 17). Avrasya bölgesi günümüz dünyasında jeopolitik önemini yitirmemiş, aksine dünya tarihinin en önemli jeopolitik eksenini ve jeopolitiği haline gelmiştir (Özder, 2013: 67). Avrasya adeta geleceğin dünyasının şekilleneceği bir arenadır, Ayrıca jeopolitik önemini koruyan, dünya tarihinin en önemli jeopolitik eksenini haline gelen bir konumdadır (Uçar, 2007: 214).

Avrupa ve Asya kıtalarının birleşiminden meydana gelen Avrasya, jeopolitik açıdan büyük bir öneme sahip olan ve içerisinde bulunduğu jeostratejik konumu, Avrasya'yı sadece coğrafi olarak önemli kılmamakta aynı zamanda ekonomik açıdan da avantajlı hale getirmektedir. Brzezinski'nin de söylediği gibi, dünyanın en büyük kıtası olan Avrasya'nın ve Avrasya'ya egemen olan gücün, dünya üzerinde gelişmiş ekonomik düzeyde bulunan üç bölgeden ikisini, yani Batı Yarımküre ve Okyanusya'yı kontrol etmesi de kolaylaşmaktadır (İşyar, 2013: 4). Ekonomik açıdan incelendiğinde, dünya yer altı zenginliklerinin önemli bir miktarına sahip olan Avrasya kıtası, enerji kaynaklarının da dörtte üçüne sahiptir. Dolayısıyla dünya gayri safi milli hasılası analiz edildiğinde, bunun % 60'ı bu kıtada üretilmektedir (Brzezinski, 1997: 32). Dünya çapında ABD'den sonra ki en büyük altı silah alıcısı ve en büyük ekonomi Avrasya kıtasında yer almaktadır. Dünyanın, bir tanesi hariç, resmi açıdan bilinen ve bilinmeyen Çin, Rusya ve Hindistan gibi hâlihazırda ki bütün nükleer güçler de yine Avrasya'da bulunmaktadır. Ayrıca yaklaşık % 60 ile dünyanın en kalabalık nüfuslu evrensel nüfus talep kârları ile bölgesel hegemonya gücü de Avrasya bölgesinde yer almaktadır. Kıta coğrafi konumunun getirdiği avantaj ile birlikte dünya gaz rezervlerinin %30'unu, petrolünün % 25'ini ve uranyumunun da % 50'sini bünyesinde barındıran bir sahada bulunmaktadır. İktisadi açıdan analiz edildiğinde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin oldukça kalabalık nüfusu ve teknolojik gelişme dolayısıyla dünyanın en büyük enerji talep eden devleti olması da Avrasya kıtasının göz ardı edilemeyen kazanımlarındandır (Nazarbayev, 2011). Üstelik olağanüstü küresel felaket veya jeolojik hareketler sonucu Avrasya coğrafyasını meydana getiren kıtalar yok olmazsa; bu denli büyük bir coğrafyanın yer altı ve yer üstü kaynakları bir anda tükenmezse; eski ve güçlü uygarlık merkezlerini oluşturan halkların Avrasya üzerindeki varlığı son bulmazsa, Avrasya her zaman mücadelelerin, hedeflerin ve stratejilerin merkezinde yer almaya devam edecektir.

4.AVRASYA'NIN ENERJİ POTANSİYELİ VE POLİTİKALARI

Avrasya bölgesi tarihsel açıdan oldukça önemli bir bölgedir. İpek yolunun burada yer alması, göç ve ticaret hatlarının buranın üzerinde bulunması bölgenin önemini daha da artırmıştır (Kafkasyalı, 2012: 16). Avrasya'yı kontrol etmek amacıyla kurulan her devlet, dünya uygarlık merkezlerine siyasal, kültürel, iktisadi ve askeri açıdan direk etkileme imkânına sahip olmuştur. Bu etkinin tepkisi de, tarihin her döneminde merkezi Avrasya olan bir mücadelenin sahnelenmesi sonucunu meydana getirmiştir. 1991'de bölgenin yıkılan son imparatorluğu SSCB olmuştur. Bu gelişmenin bir sonucu olarak bölge hegemon güç varlığından yoksun kalmış, tehdit altında kalan ve statüsü belirlenmemiş bir alana dönüşmüştür. Bugün de soğuk savaş sonrası yeni döneme geçiş sürecinin zorluklarını en yoğun şekilde yaşayan toplumlar ve devletler bu bölgede yer almaktadır (Kafkasyalı, 2012: 16). Büyük Güçler politikasında Avrasya, başta sahip olduğu yer altı ve enerji kaynakları ile dikkat çekmiştir. Avrasya'nın doğu ile batı arasında transit konumu ve bölgede yer alan enerji kaynakları bölgenin önemini artırmıştır. Zengin yer altı kaynaklarına ve bu kaynaklara bağlı olarak güçlü iktisadi potansiyele sahip olan Avrasya bölgesi ülkeleri, batının en gelişmiş bölgelerini ve doğunun en uç noktalarını birbirine bağlayan geçiş koridoru niteliğinde olan coğrafyası ile jeopolitik açıdan büyük önem taşımaktadır (İşcan, 2004: 48). Avrasya'nın jeo-stratejik konumu Kuzey-Güney ve Batı-Doğu iletişim koridorlarının çekirdeğini oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle Avrasya bölgesi kıtanın bütün istikametlerindeki iç bağlantıların kavşak noktasını teşkil etmektedir.

Enerji kaynakları siyasi, coğrafi, iktisadi, askerî ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir role sahip olduğundan, enerji jeopolitiği, bölgede yaşayan insanların üretim ve tüketimlerinde önemli rol oynamaktadır. Enerji jeopolitiği aslında çevre ve bölgeden jeopolitik ve jeo-stratejik güce erişmek

için gerçekçi bir bakışı ifade etmekte ve doğru kullanıldığında, uluslararası ilişkilerde belirleyici etken konumuna yükselmektedir (Semsarı, 2015: 41). I. Dünya Savaşı'nda araç olarak görülen enerji kaynakları, II. Dünya Savaşı'nın açıklanmayan sebebi haline gelmiş ve dünyada enerjinin nicel bir nesne olarak merkezde yer aldığı bir paylaşım ve rekabet düzeni kurulmuştur. Bu paylaşım ve rekabet düzeni en çok Avrasya bölgesinde yaşanmıştır ve yaşanmaya devam etmektedir. Avrasya'nın mevcut enerji kaynaklarının dünyada ikinci derecede önem arz ettiği söylenebilir (Çınar, 2009: 26). Avrasya kıtası, enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Dolayısıyla dünya gayri safi milli hasılası incelendiğinde, bunun % 60'ının bu kıtada bulunduğu bilinmektedir (Brzezinski, 1997: 32). Kıta, coğrafi konumunun getirdiği avantaj ile birlikte dünya gaz rezervlerinin % 30'unu, petrolünün % 25'ini ve uranyumunun da % 50'sini bünyesinde barındırır. Bölgenin sahip olduğu enerji potansiyelinin açığa çıkması, bölge kaynaklarının geliştirilmesine giden yolu açmıştır. 1990'lı yıllardan günümüze kadar yapılan petrol sahaları aramaları ve geliştirme faaliyetleri ile Avrasya coğrafyası önemli bir petrol/doğalgaz coğrafyası haline gelmiştir (İşler, 1999: 174).

Avrasya coğrafyası dünya petrol ve doğalgaz kaynakları içerisinde önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bölgede yer alan kaynaklar pek çok uluslararası aktörün dikkatini bölgeye çekmekte, Avrasya coğrafyasında uluslararası enerji mücadelesinin derinleşmesine neden olmaktadır. Avrasya coğrafyasına bir bütün olarak baktığımızda özellikle Hazar Denizi ve çevresinde zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının bulunduğu görülmektedir. Hazar coğrafyasına kıyısı bulunan iki Avrasya ülkesi enerji alanında önde gelmektedir: Kazakistan ve Türkmenistan. Ayrıca Özbekistan'da da önemli miktarda petrol ve doğalgaz bulunmaktadır (İşler, 1999: 174). Hazar bölgesi ile özellikle Türkmenistan ve Kazakistan, sahip oldukları doğalgaz ve petrol yatakları ile uluslararası enerji ilişkilerinde oyun kurucu rolüne sahiptir. Bölge kaynakları üzerinde jeo-stratejik ve jeopolitik hedefleri olan, dünya enerji ilişkilerinde Hazar kaynaklarını Orta Doğu kaynaklarına karşı ikinci bir arz merkezi olarak gören Büyük Güçler, kendi ülkeleri menşeli olmakla birlikte çok uluslu petrol şirketleri aracılığıyla bölgede imtiyazlar elde etmeye çalışmakta, dünya enerji ilişkilerinde egemen aktör olmak istemektedirler (Şakı, 2018: 70). Enerji her ülkenin iç ve dış politikalarını doğrudan etkilemektedir. Orta Doğu'da yaşanan siyasi gelgitler yüzünden enerjiye ihtiyacı olan devletler, enerji rezervi açısından Orta Doğu'dan geri kalmayan Hazar Havzası'na yönelmişlerdir. Enerjiye ihtiyacı olan devletler, bölgedeki enerji güvenliğinin sağlanmasında ve nakil konusunda gereken stratejik politikaları hayata geçirmek için mücadele etmektedirler. Bölgeyi dolayısıyla enerji kaynaklarını ele geçirmek isteyen gelişmiş ülkeler, uygulamak istedikleri politikalar için uygun şartları hazırlayarak rekabet oyunundan galip çıkmayı hedeflemişlerdir. Farklı enerjilere olan talebin karşılanması, yeni enerji stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu da enerji kaynaklarına sahip olmak ve ulaşmak için siyasi anlamında bir arz-talep ilişkisi oluşturmaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olan gelişmiş devletler kendi enerjisini kullanmamaktadırlar. Kendi ülkelerinde çıkarları için alıcı çeşitliliği ararken enerji arz eden ve istikrarsız bir yapıya sahip olan ülkelerde kaynak çeşitliliği aramaktadırlar. Böylece gelişmiş ülkeler, refah seviyelerini yükseltmek, teknolojik ve ekonomik gelişmelerini sürdürmek için enerji arz eden ülkelerin her durumunu istismar etmekte, kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadırlar (Semsarı, 2015: 61).

5.AVRASYA'DA ENERJİ KAYNAKLARI ÜZERİNDE GELİŞEN HÂKİMİYET MÜCADELELERİ

Günümüzde enerji ihtiyacı işgallerin ve savaşların en önemli nedenidir. Avrasya bölgesinde oynanan bütün oyunların merkezinde enerji vardır. Avrasya bölgesinin kalbi, enerji merkezi olan Orta Asya'da atmaktadır. Avrasya bölgesinde egemenlik kurmak isteyen, dünyanın gelecekteki politikalarına yön vermek isteyen, Orta Asya'yı da kontrol altına almak zorundadır. Avrasya bölgesi enerji oyununun büyük ödülü niteliğini taşıdığından dolayı bu alanın kontrolünün önemi artık uluslararası boyuta ulaşmıştır (Uçar, 2007: 79). Avrasya bölgesi sahip olduğu enerji kaynakları sebebiyle, bölgede Rusya ve Çin, okyanus ötesinde ise ABD'nin, Avrasya'da var olan enerji kaynaklarını yönetmek adına girdikleri mücadelenin oyun alanı halini almıştır.

5.1. Rusya

Rusya, sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynakları ile uluslararası enerji ilişkilerinde en önemli aktörlerden biridir. Rusya, jeopolitik konumunun getirdiği özelliklerle birlikte Avrasya coğrafyasındaki enerji ilişkilerinin kilit ülkesi konumundadır. Rusya, dünyanın en büyük enerji ihracatçısı ve ikinci büyük üreticisidir. Bunun yanında dünyanın en fazla doğal gaz rezervlerini elinde bulundurmaktadır. Ayrıca dünyanın kanıtlanmış sekizinci en büyük petrol rezervine sahip ülkedir. Rusya'nın üzerinde bulunduğu geniş topraklar ve keşfedilmemiş enerji kaynakları da göz önünde bulundurulduğunda doğal gaz ve petrol sektörü bakımından büyüme potansiyeli en fazla olan ülke konumundadır (Tekir, 2015: 376).

Rusya, SSCB'nin dağılmasının ardından, hem Rusya'nın uluslararası alanda kabulünü sağlamak hem de eski SSCB ülkeleri üzerindeki hâkimiyetini devam ettirmek için SSCB dış politikasının iki önemli silahı olan sert ideolojik tutumunu ve askeri gücünü değiştirme kararı almıştır. Enerji sektörü, Rusya'nın temel iktisadi ve siyasi önceliği olarak, ülkenin XXI. yüzyıldaki askeri olmayan yumuşak gücünün temelini oluşturmaktadır (Özdemir, 2006: 32-35). Rusya; dünyada kara parçalarının %13'ünü kaplamaktadır. Dünyada kanıtlanmış hidrokarbon kaynaklarının ise % 15'i Rusya'da bulunmaktadır. Rusya uluslararası alanda ikinci petrol üreticisi ve ihracatçısı, doğalgazda ise en büyük üretici ve ihracatçısıdır. Doğal kaynakların ihracı, Rusya ihracatının %80'ini oluşturmaktadır. Yeraltı kaynaklarının tüm ihracat içindeki oranı ise yaklaşık %55 civarındadır. Dünyanın git gide artan petrol ihtiyacına sadece Rusya'nın ve Ortadoğu ülkelerinin üretim artışları ile cevap verilebileceği analiz edilmiştir. Rusya dünya üzerindeki en büyük OPEC dışı üretici konumundadır (Cafersoy, 2000: 55). Rusya enerjiyi bir dış politika stratejisi olarak kullanmış, buna bağlı olarak pragmatik politikalarla enerji hegemonu olma amacına varmak isteyen bir devlettir. Rusya'nın ana faktörünün silahlar değil enerji kaynakları olacağını söyleyen Putin'in 21 Aralık 2004 'teki Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi toplantısında Rusya'nın orta vadede dünya enerji liderliğini özellikle vurgulaması enerji sektörü bağlamında anlamlıdır. Bu hedef başarılı olduğunda Rusya'nın hegemon güç olma isteğinin en büyük aşaması da bitmiş olacaktır. Bu hedefe varmak isteyen Rusya, enerji faktörünü bir silah olarak kullanmaktan çekinmemektedir. Bunu genellikle batı ülkelerine karşı kullanmaktadır. Doğuda ise Çin ve Hindistan gibi Orta ve Güney Asya'daki bölgesel güçlerle işbirliği yapmayı tercih etmektedir (Çınar, 2009: 29).

SSCB'nin parçalanmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Avrasya devletleri, sosyalist ekonomik sistemden, liberal ekonomiye geçme konusunda iktisadi dönüşüm programlarını başlatmışlardır. Bu dönemde, geleneksel üretim şekli ve buna paralel olarak klasik arz ve tedarik sisteminin büyük oranda devam etmesi, bu devletlerin Rusya'ya bağımlılıklarının görece devamlılığına yol açmıştır (Özdemir, 2006: 33). Kazanılan siyasi bağımsızlık, ilk zamanlarda, ciddi bir ekonomik temelden yoksun kalmıştır. Avrasya'daki devletler, Sovyet sonrası dönemde, Rusya ile oldukça yakın ekonomik ilişkiler kurmaya özen göstermişlerdir. Rusya, bu ülkelerin, en önemli dış ticaret ortağı olmaya devam etmektedir. Avrasya'daki devletlerin Rusya'ya olan ekonomik bağımlılıkları, bu ülkelerdeki işletmelerin çoğunun, pazar ağları ve teknolojik altyapıları açısından Rusya Federasyonu'na bağımlı olmasından kaynaklanmaktadır (Tanrısever, 2004: 357). Avrasya, Rusya için ekonomisine hammadde transferi sağlayacak bir bölge niteliği taşımaktadır. Rusya, Avrasya ülkelerinin birlikteliği olmadan kendi geleceğinin olmayacağı inancındadır. Bu bölgedeki ülkeler, nükleer tesisler ve Rus azınlıktan başka, önemli enerji rezervlerine sahiptir. Avrasya'daki ekonomik kaynaklar, Rusya'nın bölgedeki varlığının ana kaygılarından birini oluşturmaktadır. Rusya kendi kendine yeterli iç kaynaklara sahip değildir. Bu yüzden yakın sınır ötesindeki hayati çıkarlarına cevap veren Avrasya coğrafyasına ve buradaki enerji kaynaklarına yönelmiştir. Süper güç olduğu iddiasını retorik düzeyde de olsa hala devam ettiren Rusya, SSCB'nin çöküşü ile birlikte Avrasya bölgesine yaklaşımını farklı alanlarda gerçekleştirmiştir. Artık, süper güç olabilmenin diğer bir koşulu da, dünya pazarlarına yüksek kaliteli ve diğer ülkelerden daha ucuza enerji satabilmektir (Kulnazarov, 2015: 129). Avrasya'yı Rusya açısından önemli hale getiren etmenler, yeraltı kaynakları ve stratejik derinliktir. Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra "yakın çevre" politikası ile Avrasya ülkelerini

yanında tutmayı ve onları kontrol etmeyi hedeflemiştir. Rusya bölgenin enerji sektörünü kontrol etmek için daha aktif bir dış politika izlemiştir (Çolakoğlu, 2004: 177). Rusya bölgedeki petrol ve gaz sektörlerini denetim altına almayı sırf etki açısından değil, aynı zamanda enerji güvenliği açısından da önemli görmüştür. Rusya Federasyonu ve Orta Asya devletleri arasındaki ilişkilerin iktisadi boyutu, bölge ekonomilerinin bir takım yapısal özelliklerinin yanında, bölgenin sahip olduğu zengin enerji kaynakları ile biçimlendirilmektedir (Denison, 2012: 2). Rusya, enerji politikaları alanında Avrasya ülkelerinin kendi yaklaşımına uygun bir şekilde hareket etmesini istemiştir. Rusya hidrokarbon enerji kaynakları bakımından çok zengin bir coğrafyada bulunmaktadır. Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın enerji kaynaklarını Rusya dışındaki bir güzergâh ile uluslararası pazarlara ulaştıramayacak durumda olması, Rusya açısından kendi hegemonyasını pekiştirmek için bir araç olmuştur. Bu ülkeler Rusya üzerinden geçen boru hatları ile petrol ve doğalgazı ihraç edebileceklerinden, Rusya bu devletlerin enerji kaynaklarını çok düşük bir fiyat karşılığında alıp, çok yüksek bir fiyat karşılığında yeniden ihraç ederek çok büyük bir kar elde etmektedir (Tanrısever, 2004: 7-8). Günümüzde Rusya, Orta Asya kaynaklarının uluslararası alanlara pazarlanmasında en önemli paya egemen durumdadır. Moskova, ülke politikalarında öncelikle enerji kaynaklarının taşınması ve denetimi hususlarında, özellikle Avrasya bölgesindeki yeraltı kaynaklarının batıdaki büyük Avrupa pazarına ulaştırılmasında gerçekleştirdiği kısa ve uzun vadeli politikalar sayesinde, öncelikli oyuncu olmuştur. Rusya'nın dünya petrol ve doğalgaz üretim ve ticaretinde önde gelen konumunun, Rusya ekonomisinde doğrudan yansımaları bulunmaktadır. Rusya'nın enerji ticareti Rusya ekonomisinin en önemli sütunlarından biridir. Rusya petrol ve doğalgaz üretimi büyük oranda ülkenin yerli (devlet) şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir (Yüce, 2006: 122). Dünyada küreselleşmeyle aynı düzlemde yükselen özelleştirme ve şirket birleşmeleri liberal sistemin bir ögesi haline almaya başlamıştır. Putin'in bu durumun aksine böyle bir dönemde Lukoil ve Gazprom vb. enerji şirketlerini Rus dış siyasetin önemli bir aktörü haline getirmiştir. Bu durum Rusya'ya, diğer enerji alanında hegemon güçlere karşı üstünlük sağlamıştır. Putin'e göre "küresel enerji; sosyo-ekonomik gelişimin en önemli aktörü durumundadır ve küresel enerji sorunu milyonlarca insanın refahını doğrudan etkilemektedir" (Akgül, 2007: 132).

Rusya'nın Avrasya'da kurduğu petrol ve doğal gaz üzerindeki tekel, bu devletin dünyadaki gücünü artırmakta ve uluslararası enerji güvenliği konusunda etkin rol oynamasına yardım etmektedir. Ayrıca bölge ülkelerinin zengin uranyum potansiyeline sahip oluşu, Rusya'nın bu topraklarla ilgili büyük planlar yapmasına neden olmaktadır (Tanrısever, 2004: 7-8). Öte yandan, petrol ihracatçısı bir ülke olan Rusya, Avrasya devletleriyle petrol konusunda, aynı zamanda bir rekabet münasebeti içerisindedir. Bu nedenle, güneyde yer alan bu ülkelerdeki gaz ve petrol alanlarında yaşanan gelişmeler, Rusya'nın kendi ihraç potansiyeli için de bir tehdit oluşturmaktadır. Yakın çevresi içinde alternatif taşıma rotalarının inşası ve Rusya'nın bu ülkeleri etkilemedeki en etkili aracı olan Rus boru hatları ağının terk edilmesi, Rusya Federasyonu açısından bu yegâne aracının tamamen devre dışı kalması endişesini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın burada varlığını koruyabilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Rusya, bölgedeki jeopolitik ve jeoekonomik çıkarların konturlarını giderek daha açık bir şekilde tanımlamakta ve Orta Asya'daki etkilerini yaymak ve sıkı bir şekilde düzeltmek için politikalar uygulamaktadır (Kulnazarov, 2015: 129). Rusya'nın hem dış politikalarında hem de stratejilerinde ortak amacının, Orta Asya ve Hazar Havzası'nda bulunan petrol ve doğalgaza ayrıcalıklı erişebilmenin yanında, bölgenin ekonomik ve politik kontrolünü yeniden kazanmak olduğunu söylemek mümkündür. Rusya, Putin dönemiyle birlikte zengin enerji kaynaklarını ve enerji politikasındaki deneyimini ekonomisini büyütme, iç politikasında istikrarı temin etmek ve dış politika alanında üstünlük sağlamak amaçlarıyla etkin bir biçimde kullanmaktadır. Rusya'nın yeni ekonomi politikalarıyla birlikte kapitalist uluslararası sisteme entegre olması, dünya petrol piyasalarında yaşanan genişlemeyle birlikte yaşanan büyük fiyat artışı, Rusya'da ekonomi ve enerji alanında yabancı yatırımlar, Rus petrol ve doğalgaz şirketlerinin kaynakları kontrol altına alması, Rus petrol ve doğalgaz sektörünü tekrardan dünyanın en önemli aktörleri arasına sokmuştur. Rusya'nın Avrasya coğrafyasında enerji alanında kontrol politikası, Büyük Güçler tarafından bir

tehdit olarak algılanmaktadır. Özellikle Rus gazına bağımlı bir yapıda olan AB ülkeleri, Rusya'nın gaz fiyatlarında yaptığı artışlarla, siyasi bir baskı unsuru yaratmak istediğini düşünmektedir. Bu durum Batılı ülkeleri Rusya'ya karşı kuşkuyla yaklaşmaya itmekte ve Avrasya jeopolitiğinde yeni arz kaynakları aramaya ve bunları Avrupa'ya ulaştırmaya sevk etmektedir. Rusya ile Batılı ülkeler arasındaki mücadele kendini Avrasya coğrafyasında göstermektedir (Şakı, 2018: 190).

Sonuç olarak, Rusya'nın Avrasya'daki rolüne ve etkinliğine ilişkin iki önemli husus ön plana çıkmaktadır. Rusya, öncelikle dünyanın stratejik bakımdan en önemli bölgelerinden biri olan bu bölgede, sahip olduğu konumunu korumak istemektedir. Rusya hegemon bir güçtür. Gücünü bugün de mümkün olduğunca artırmak istemektedir. Bu gücün devamını realist politikalarla sürdüreceği yadsınamaz bir gerçektir. Rusya için Avrasya jeopolitiği ve enerji kaynakları milli çıkarları doğrultusunda hayati önem arz etmektedir (Karakuzu ve Limon, 2015: 412).

5.2. ABD

“Hegemonya insanoğlu kadar eskidir. Ancak, ABD'nin hegemonluğu, küresel çapta ortaya çıkması, uluslararası çalışma alanı ve uygulanma şekliyle diğerlerinden farklılık göstermektedir. Yüzyıllar boyunca ABD kendini, Batı Yarıkürede nispeten izole etmiş bir ülkeden uluslararası dinamikler tarafından daha önce benzeri görülmemiş bir bağlantı ve kontrol gücüne sahip bir ülkeye dönüştürülmüştür”(Brzezinski, 1997: 4).

ABD'nin Avrasya'ya ilk kez ilgi duyması Soğuk Savaş döneminin başlaması ile olmuştur. Jeopolitiğin kurucusu olarak bilinen Mackinder eserinde, Avrasya'yı kilit bölge olarak değerlendirmiş ve bu değerlendirme çerçevesinde ABD dış politikasına yön vermiştir. SSCB'nin yıkılmasından sonra küresel üstünlük mücadelesinin yaşandığı Avrasya bölgesi, uluslararası alanda bölgesel boyuttan çıkmış küresel boyutta etkisini göstermeye başlamıştır. ABD, hegemon üstünlüğünü devam ettirebilmek için, lokal güçlerin ve kendisine karşı koyacak güçlü devlet birlikteliklerinin doğmasından önce Avrasya bölgesindeki çıkarlarını gerçekleştirmek için stratejik adımlar atmaktadır (Eslen, 2008: 49). Fakat dünyanın en önemli oyun alanı Avrasya'da, Amerika'ya karşı potansiyel rakipler bulunmaktadır. Bu nedenle, önemli oyunculara odaklanmak ve araziye uygun bir şekilde değerlendirmek Amerika için, Avrasya jeopolitik ve jeostratejik çıkarlarının uzun süreli yönetimi ve Amerikan jeostratejisinin formülasyonu için ayrılma eşiği olmalıdır (Brzezinski, 1997: 17). Soğuk Savaş sonrasında uluslararası politikada küresel bir hegemon güç olarak varlığını gösteren ABD, bu dönemden sonraki politikalarını da başat güç olarak bulunduğu konumu korumak üzerine için planlamıştır. Yüksek politikaların oluşturulması sürecinde temel yapı taşı olan enerji politikaları da bu şartlar altında oluşturulmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde stratejik bir bölge haline gelen bu coğrafyadaki büyük petrol ve doğalgaz rezervleri Avrasya'yı ABD için “en önemli jeopolitik ödül” olarak gören Zbigniew Brzezinski (1997: 51) tarafından önemle karşılanmıştır. ABD'nin bu bölgede politika yürütmesinin temel hedefi, Avrasyalı güçlerin özellikle Çin, Hindistan ve Rusya Federasyonu'nun etki sahasına yöneliktir. Bu yöneliş Avrasya'da yer alan güçlü devletlerin faaliyet alanlarını sınırlamaya yöneliktir. Fas'tan Çin'e kadar uzanan alan içinde Amerika için genişletilen Ortadoğu, Avrasya'da yer alan güçlü devletler için politik-iktisadi bakımdan kısıtlanmaktadır. Bu nedenle Avrasya'nın ABD için taşıdığı önemi şu şekilde özetlemek mümkündür (Hacısalıhoğlu, 2010):

- Politik-iktisadi hegemonluğun bölgesel merkezidir.
- Soğuk Savaş sonrası dönemin jeopolitik odağıdır.
- Amerika'nın olası rakiplerinin topraklarıdır.
- Evrenin mevcut en zengin yer altı kaynaklarının kalbidir.
- Yeni ve geniş pazar alanıdır.
- Dünya güç merkezlerine karşı yeni mücadele sahasıdır.

Bu kapsamda bakıldığında Avrasya'nın, Amerika açısından bir ihtiyacın ürünü olduğunu ve bu ihtiyacın temel kaynağının; enerji sorunlarına yenilmeden önce hegemonluğunu kalıcılaştırmak

olduğu söylenebilir. Bundan dolayı ABD'nin benimsediği dış politika geniş kapsamlı bir strateji ürünüdür. Avrasya Bölgesi, Amerika'nın son zamanlarda içinde bulunduğu iktisadi durağanlığın, dış ticaret ve cari açık sorunlarının çözülmesi ve birikip sıkışan sermaye için mekânsal avantaj oluşturmaktadır. ABD'nin Avrasya coğrafyasındaki amaçlarını iki ana sütun üzerinden açıklamak mümkündür. Birincisi, Amerika'nın uluslararası güç dengesindeki rolü ile ilgilidir. Amerika, Avrasya üzerinden iki büyük yersel güç olan Çin ve Rusya'nın, bu alandaki hem reel, hem de olası etkisini azaltmak ve denetim altına almak istemektedir. İkincisi ise, Avrasya coğrafyasının zengin hidrokarbon kaynaklarına ulaşmaktır. Amerika'nın Avrasya'yı hedef alan bütün siyasetleri, bu iki ana hedefin çeşitleri şeklinde yorumlanabilir (Şakı, 2018: 86).

Ortadoğu'da kendisini sağlama alan Amerika, 1990'larda SSCB'nin çökmesiyle Orta Asya ve Kafkaslar'daki enerji yataklarına yönelik stratejiler üretmektedir. Amerika için, buradaki enerji rezervleri, bir haliyle Orta Doğu pazarına alternatif oluşturması, diğer haliyle de Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkelerle sınır olması bakımından önem arz etmektedir. Çünkü ABD, Orta Asya ve Kafkaslar'daki enerji yataklarına tamamen sahip olursa, Çin, Hindistan ve Rusya'nın sahadaki işlevliğini azaltmayı ve büyüyüp gelişen Avrupa Birliği ekonomisini sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Günümüzde özellikle Azerbaycan petrolünün dünya pazarlarına dağıtılmasında, Amerika %27'lik bir oranla önlere bulunmakta, bu pay dağılımını Rusya %23, İngiltere %13 ve Fransa %5 ile izlemektedir. Bu kaynakların kontrolü Amerika'nın süper güç olma şartlarını devam ettireceği gibi, diğer güçleri de Amerika'nın kontrolüne bağımlı hale getireceğinden dolayı yeni süper güçlerin doğmasının önüne geçebilecektir. Başka bir söyleyişle, Pax Americana'nın devamı buna bağlıdır. Haliyle ABD, Ortadoğu'dan sonra önemli bir yere sahip olan Avrasya'daki enerji kaynaklarını kontrol altına almak için burada egemen olma girişiminde bulunmuştur (Çınar, 2009: 28). Amerika'nın enerji politikası küresel bir boyuta sahiptir. Artan küresel arz ve kaynakların çeşitliliği bu politikanın temelini oluşturmaktadır. Farklı kaynaklardan küresel enerji piyasasına giren her ilave enerji (doğal gaz ve petrol) kaynağı, aynı zamanda Amerika'nın kendi enerji güvenliğini de artırmaktadır. Günümüzde ABD, kendi enerji güvenliğini ve küresel iktisadi sistemin sürekliliğini kazanmak amacıyla, dünyanın en önemli petrol ve doğal gaz üreticisi ülkeleriyle işbirliği kurmaktadır. ABD enerji politikası ile enerji güvenliğini sağlamanın yanı sıra enerji kaynaklarını çeşitlendirme yoluna gitmek istemiştir. Bunun temel amacı, Körfez ülkelerinde çıkacak herhangi bir krizde kesinti riskine karşı enerji akışının sıkıntısız bir şekilde devam ettirilmesini sağlamaktır. Nitekim ABD bu bağımlılığı azaltmak amacıyla fosil yakıt ve hidrokarbon üreticisi olan ülkelerle işbirliği kurma yoluna gitmiştir. Başta Kazakistan olmak üzere birçok Avrasya devleti ile işbirliği kurmaya çalışmaktadır (Kısacık, 2017). Avrasya petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinde denetim kurmak ve bu kaynakların güvenli rotalarla Batı pazarlarına açılmasını isteyen ABD ve ABD kökenli petrol şirketleri Avrasya'da yeni jeopolitik büyük oyunda en önemli aktörler olarak yer almaktadır (Şakı, 2018: 86). Bu bağlamda ABD, Brzezinski'nin de vurguladığı üzere Avrasya'yı enerji kaynakları açısından jeopolitik önem arz eden bir aktör olarak görmektedir (Brzezinski, 1997: 71-73). Özetle ABD, bölgede öncelikli olarak kendi enerji güvenliğini sağlayarak kaynakları çeşitlendirmeye, daha sonra ise Avrasya ülkelerine pazar bulmayı amaçlamaktadır. Avrasya Bölgesine doğrudan coğrafi bağlantısı olmasa da Amerika hem güvenlik hem de enerji konularına ilgisi sebebiyle sahadaki dengeleri etkileyen en önemli oyuncularından bir tanesidir. Amerika'nın bölgedeki politikalarını belirleyen çıkar ve stratejileri, uluslararası strateji açısından Rusya ve Çin'in bölgedeki etkilerini azaltarak Batılı ortaklarının çıkarlarını gözetmek, bölgedeki devletlerde demokrasinin geliştirilmesine katkı sağlamak ve Hazar Havzasındaki yer altı rezervlerinin uluslararası piyasalara ulaştırılmasında transit ülke olarak dost ve müttefik ülkelerin topraklarının kullanılmasını sağlamak şeklinde özetlenebilir (Baghat, 2002: 314-315).

5.2. Çin

Çin Halk Cumhuriyeti, dünyanın bölge olarak en büyük dördüncü ülkesi ve yaklaşık 1,5 milyar nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesidir. Dünya nüfusunun yaklaşık altıda biri Çin'de yaşamaktadır. Ayrıca, ABD ile dünyanın en büyük ekonomisi olma yarışına girmiş, hemen hemen

ticaret yaptığı tüm ülkelere karşı dış ticaret fazlası veren bir ülkedir (Kodaman ve Gonca, 2016:1252). Çin, tarih boyunca Avrasya'nın en önemli ticari, ekonomik ve kültürel merkezlerinden birisi olmuştur. Çin'in büyüyen ekonomisiyle beraber enerji talebi ve tüketiminde de artışlar meydana gelmiş ve bugün enerji piyasasında önemli bir oyuncu haline gelmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti, 2010 yılı enerji tüketiminde Amerika'yı geçerek dünyanın başlıca enerji tüketicisi haline gelmiş ve kullanılan her tür enerjide artışlar gerçekleşmiştir. Ülkenin dünya çapındaki tüketim payı %20'nin üzerine çıkmıştır. Çin, kapitalist üretim süreçleri ve sosyalist siyasal yapı içerisinde çok hızlı bir ilerleme süreci yaşamaktadır. Çin, uluslararası alana açılma ve reform politikasının hayata geçirildiği 1980'li yıllardan bu yana her yıl artan şekilde enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Çin'in iktisadi büyümesini ve bu büyümenin devamını sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu en önemli enerji kaynağı petrol ve doğalgazdır (Fidan, 2011: 23-26). Çin'in özellikle 1980'li yıllarla birlikte ekonomisinde gösterdiği büyük ivme, dünya politikasında ülkeyi temel aktör konumuna getirmiştir. Dünya ekonomisinin zirvesine oynayan bir ülke olarak ekonomik gücü ve potansiyeli dünya jeopolitiğinde enerji ilişkilerinde de büyük yansımalar oluşturmaktadır. Çin'in enerji kaynaklarına duyduğu ihtiyaç ekonomisindeki gelişmelere paralellik göstermektedir. Çin'in ekonomik yapısı ve nüfusu yoğun bir şekilde enerji talebini ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda Çin sadece kendi topraklarında değil, dünyada pek çok coğrafi bölgede enerji üreticisi/taşıyıcısı ve pazarlayıcısı ülke konumunda bulunmaktadır. Çin'in yoğun enerji politikalarını yürüttüğü bölgelerden biri de komşu bölge olan Avrasya'dır (Şakı, 2018: 228). Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, enerji rezervlerini elinde bulundurması, doğalgaz boru hatlarının başlangıç veya geçiş güzergâhlarında yer almaları, Afganistan'a kadar uzanan bir bölge olması, enerji rezervleri bakımından Ortadoğu bölgesine alternatif olması nedenleriyle Avrasya Bölgesi'nin geo-stratejik önemi Çin için artmıştır (Azer, 2012: 237). Çin'in Avrasya'daki artan nüfuzu Büyük Güç politikasında yeni mücadeleleri ortaya çıkarmaktadır (Eslen, 2008: 71)

Çin'in Avrasya'ya yönelik enerji politikalarını iki dönemde incelemek mümkündür. Çin'in kuruluşu 1949'dan 1991'e kadar olan dönem ve 1991'de SSCB'nin çökmesiyle de ikinci dönem şeklinde ele alınabilir. Bu dönemde Çin, bölge ile olan ilişkilerini daha büyük bir oluşum olan SSCB'nin başkenti Moskova üzerinden yürütmüştür. 1950'de iki ülke arasında yapılan bir anlaşma çerçevesinde Avrasya ile Çin'in Xin Jiang Özerk bölgesi arasında doğrudan ticaret başlamış, 1970'lerde Sovyet – Çin gerginliği sırasında ticari ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. 1980'lerden itibaren Çin Yönetimi Xin Jiang Özerk Bölgesi Yerel Otoritelerinin Avrasya ülkeleri ile doğrudan ticari ve kültürel ilişkiler kurmasına izin vermiştir (Khodzhaev, 2009: 9). Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Avrasya bölgesine yönelik Çin yeni bir politika izlemeye başlamıştır. Çin, SSCB'nin dağılmasıyla "Avrasya" bölgesinde jeopolitik amaçlarını gözetlemeyi ana hedef olarak belirlemiştir. Çin, Avrasya ülkelerinden özellikle Kazakistan'la hem siyasi, hem de ekonomik ilişkilerini artırma yoluna gitmiştir (Karakuzu ve Limon, 2015: 414). Çin için hedef ülke bir bakıma Kazakistan'dır. Çin-Özbekistan, Çin- Türkmenistan ve Çin- Kazakistan doğalgaz ve petrol boru hatları Çin'in alternatif enerji hatlarını oluşturmakta ve Çin'in enerji ithalatında önemli yer tutmaktadır. Çin'in yeni dönem ulusal çıkarlarında Avrasya ve Hazar bölgesi ayrı bir önem teşkil etmektedir. (Adıbelli, 2008: 20). Çinliler, Avrasya'ya maliyet hesapları düşüncelerine dayanarak pazar mantığı açısından değerlendirdikleri bir petrol deposu olarak değil de, politik ve güvenlik bakımından yaklaşmaktadır. Bundan dolayı, Çin, Kazakistan'dan doğu Çin'e boru hattı inşası planlanmıştır. Çin, Avrasya'dan güvenlik içinde enerji tedarik etmeyi planlamaktadır. Artan enerji ihtiyacı ile birlikte enerji fiyatlarının yükselmesi Çin'in cari açığını olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle, enerji güvenliği Çin açısından, sadece hegemon güç olma amacı taşımamakta, aynı zamanda enerji fiyatlarının denetimini de gerekli kılmaktadır. Enerji güvenliği politikaları, enerji kaynaklarına sahip ülkelere yatırım yapmaya teşvik etmektedir. Çin'in, Kafkasya, Orta Asya ve Afrika Bölgesi'nde yapmış ve yapmakta olduğu yatırımlar, hem enerji gereksinimini karşılamak amacını içermekte, hem de enerji rezervlerine sahip alanlara yatırım yaparak hegemon bir güç olma hedefini de taşımaktadır (Azer, 2012: 237). Güvenlik, ticaret ve enerji konuları Çin'in bu bölge için temel parametrelerini oluşturmaktadır.

Avrasya'nın enerji yatakları ve jeopolitik önemi Çin için büyük bir önem arz etmektedir. Orta Doğu kaynaklı petrol ithalinde üretim alanları ve taşıma yollarının kontrolünün Amerika'da olması sebebiyle Çin, Avrasya'dan yapılacak alımlar için Rusya ve Orta Asya ülkeleri ile çeşitli anlaşmalar yapmaktadır. SSCB'nin yıkılması, Rusya ve Çin arasında büyük bir tampon bölgenin oluşmasına ve önemli bir etki alanının açılmasına neden olmuştur (Fidan, 2011: 25). Rusya ve Çin, Amerika'nın sahada artan etkinliğini denetim altına almak amacıyla işbirliği yapmış, bu işbirliğinin bir sonucu olarak da Şangay İşbirliği Örgütü kurulmuştur. Bölgede yaşanabilecek ve Çin'i doğrudan etkileyecek sosyal ve siyasi belirsizlikler konusunda da Rusya Çin'in yanında yer alabilecek bir güçtür. Ayrıca Çin, barış içinde gelişme ve yükselme stratejileri ekseninde bölge ülkeleri ve komşu ülkeler ile iyi ilişkiler kurmayı amaçlamakta, hem Rusya ile hem de ABD gibi diğer güçlerle direkt bir mücadeleye girmemektedir. Çin'in sahaya yönelik siyasi önceliği güvenlidir. Bunu ticaret ve enerji takip etmektedir (Dikkaya, 2009: 30-37).

Çin bir bakıma kendi enerji ihtiyacını çeşitlendirmek için de Avrasya coğrafyasına yönelik politikalar üretmektedir. Çin, Avrasya'dan alabileceği enerjiyi bir alternatif olarak görmekte ve bu enerji güvenliği açısından büyük önem arz etmektedir. Çin, üç nedenden dolayı enerjiyi çeşitlendirmek istemektedir (Burke, 2015). Birincisi ülke güvenliği ile ilgili genel bir ilkedir. Eğer enerjideki çeşitlilik sağlanamaz ise doğal afetler, siyasal, ekonomik istikrarsızlıklar ve olası uluslararası yaptırımlar söz konusu olduğunda ülke savunmasız hale gelebilecektir. İkincisi ekonominin gelişmesidir. Yıllar arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa 1990'da sekiz milyon olan özel araç sayısı 2013 yılında yüz beş milyona ulaşmıştır. Çin'de uygulanan ulaştırma sektöründeki yöntem petrol üzerinde ezici bir bağımlılık yaratmaktadır. Arzın çeşitlendirilmesi bu bağımlılığın azaltılmasına yardımcı olacaktır. Üçüncüsü de çevredir. Çin yönetimi kömürden diğer enerji kaynaklarına geçiş için hedefler belirlemiştir. Çünkü çevre insan hayatı için önem taşımakla birlikte, uluslararası baskıların bir aracı olarak da kullanılabilir. Sonuç olarak, Çin'in büyümesi küresel ekonomik büyümeye, refaha ve Avrasya'nın istikrarına katkı sağlamaktadır (Karaca, 2013: 63). Çin enerji alanındaki yatırımlarıyla hem kendi enerji güvenliğini oluştururken, hem de sahadaki yatırımlar aracılığıyla bölgeye hakim olarak, Avrupa, Amerika gibi bölgede çıkarları olan devletlerin karşısına yükselen global bir güç olarak varlığını göstermektedir. Zira yatırımlarının enerji üzerinde yoğunlaşması bu alanda hareket kabiliyetini geliştirmekte ve böylece yumuşak güç stratejisiyle hâkimiyet alanını geliştirmektedir (Azer, 2012:234). Avrasya dünyanın artan enerji ihtiyacına paralel olarak Çin, ABD ve Rusya başta olmak üzere dünyanın bütün güçlerinin her geçen gün daha fazla ilgisini çekmektedir. Küresel güç olarak var olabilmenin enerjiye bağımlılık olduğunun bilincinde olan Çin hükümeti, Avrasya ülkeleriyle ekonomik, kültürel, enerji transferi bağlarını kurmak ve bunları sağlamlaştırmayı planlamaktadır. Bu planları gerçekleştirmek için kullanacağı kurum Şanghay İşbirliği Örgütü'dür. Bunun dışında bölge ülkeleriyle oluşturulmuş çeşitli başka örgütlerde bulunmaktadır. Enerji yollarının tesisleri, bunların aktarımı Çin için küresel güç olma yolunda ilerlemesine, Avrasya ülkeleri için de ABD ve Rusya'ya alternatif, dengeleyici güç olması bakımından Çin'e avantaj sağlamaktadır.

6. SONUÇ

Sovyetler Birliği'nin çökmesi dünya üzerinde yeni devletlerle beraber yeni mücadele alanlarını da ortaya çıkarmıştır. Avrasya bölgesi, SSCB sonrası ortaya çıkan yeni jeopolitik denklemde uluslararası ve bölgesel güçlerin en fazla nüfuz mücadelesine girdiği alanların başında gelmektedir. Zira bu bölge zengin hidrokarbon rezervleri ile büyük petrol stratejilerinin yeni coğrafi bölgesi vasfını almıştır. Hegemon güç merkezlerinin kendi güçleri veya kapasiteleri ölçüsünde alanda kendi çıkarlarına yönelik çalışmalar yürüttüğü ve çıkarlar için dış politika argümanlarını bu doğrultuda kullandıkları görülmektedir. Avrasya bölgesinde SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan güç boşluğu zamanla doldurulmaya çalışılmış ve bu bölgede daha karmaşık bir güç dengesi oluşmuştur.

Sovyetler Birliği sonrası dönemde Avrasya coğrafyasında ortaya çıkan jeopolitik boşluğun bölge enerji kaynaklarının kontrol edilmesine yönelik hegemon güçler için yeni bir mücadele alanı ortaya

çıkardığı ve bu mücadelenin bölgede faaliyette bulunan küresel petrol şirketleri arasında rekabeti ve çekişmeyi beraberinde getirmiştir. Avrasyalı olmayan hegemonik bir güç olan ve Atlantik bölgesini temsil eden ABD'nin bölgeye yerleşmesi bölgenin adeta jeopolitik bir satranç tahtası haline dönüşmesine neden olmuştur. Orta Asya ve Kafkaslar bölgesini ABD için tamamen Avrasya enerji kaynaklarının hâkimiyetine yönelik olduğunu söylenebilir. Avrasya güç mücadelesinde ortaya çıkan haritanın, enerji kaynakları, boru hattı güzergâhları, ABD enerji güvenlik kuşağı, ittifaklar ve koalisyonlar ile radikal İslâmî terör kuşağının yer aldığı karmaşık bir stratejik yapıda olduğu görülmektedir. Bölgenin sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri güç merkezleri için asıl ulaşılması gereken hedef haline gelirken bölgenin jeo-stratejik yapısını bütünüyle değiştirmiştir. Avrasya petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinde egemenlik kurmayı hedefleyen ve bu kaynakların güvenli rotalarla Batı pazarlarına açılmasını isteyen ABD ve ABD kökenli petrol şirketleri bu bölgede en önemli aktörler olarak yer almaktadır. Rusya'nın Avrasyacılık politikalarıyla birlikte Orta Asya ve Hazar havzasını kendi yakın çevresi olarak görmesi, bu bölgede ABD ve Çin nüfuzunu engellemek/dengelemek istemesi ve bölge kaynaklarının ticaret rotasını kendine yönlendirme çabasıdır. Avrasya'da son önemli aktör ise Çin'dir. Dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olarak Çin'in enerjiye olan talebi giderek artmaktadır. Çin yerel kaynakların yeterli gelmemesi nedeniyle Avrasya'dan petrol ve doğalgaz almak, ayrıca Çin'e kesintisiz arz sağlamak üzere boru hatları inşa etmek istemektedir. Çin, Avrasya petrol ve doğalgaz rekabetinde yerini sağlamlaştırmak üzere, sahip olduğu ekonomik gücü kullanmakta, bölge ülkeleriyle enerji sektörünü aşan teknik/ticari işbirliği anlaşmaları yapmakta, bölgenin ekonomik kalkınması ve gelişmesi için Çin sermayesini/kredisini açmaktadır. Çin'in büyük ekonomik gücünü Avrasya'da etki alanı kurmak için kullanması Rusya/ABD gibi küresel güçleri bu ülkeye karşı tedbirler almaya zorlamaktadır.

KAYNAKÇA

- ADIBELLİ, B. (2008). Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- AKGÜL, F. (2007). Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye Rusya İlişkilerine Etkileri, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Harp Akademileri Basım Evi, ss.129-157.
- ARI, T., (2010). Orta Asya Ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine, MKM Yayıncılık, Bursa.
- ARMAOĞLU, F. (2012). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Alkım Yayınevi, İstanbul.
- ATASOY, F. (2005). Küreselleşme ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- ATEŞ, D., (2014). Uluslararası Örgütler-Devletlerin Örgütlenme Mantiği, Dora Yayınları, Bursa.
- AZER, Ö. A. (2012). Çin'in Enerji Güvenliği Bağlamında Kafkasya ve Orta Asya Politikası, International Conference On Eurasian Economies Bildiri Kitabı: 233-240.
- BAGHAT, G. (2002). Pipeline Diplomacy: Geopolitics of the Caspian Sea region, International Studies Perspectives, 3(2).
- BRZEZİNSKİ, Z., (1997). The Grand Chess Board, American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, Washington, 240s.
- BURKE, S. (2015). "China's Energy Security", <https://www.newamerica.org/weekly/81/chinas-energy-security/> (08.09.2018).
- CAFERSOY, N. (2000). Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi, Stratejik Analiz, 1(8): 52-60
- ÇINAR, B.(2009). Tarihte Üçüncü Güç Ve Orta Asya Enerji Savaşları, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 5(8): 21-44.

- ÇOLAKOĞLU, S. (2004). Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin, Uluslararası İlişkiler, 1(1): 173-197.
- DENISON, M., (2012). Game Over? Shifting Energy Geopolitics in Central Asia, The George Washington University The Eliot School of International Affairs, Central Asia Policy Brief, No:5.
- DİKKAYA, M. (2009). Orta Asya ve Kafkasya Dönüşüm Süreci ve Uluslararası Ekonomi Politik, Beta Yayınları, İstanbul.
- ELÇİN, A.B., (2012). Küreselleşmenin Tarihçesi, <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf> (08.11.2018).
- ERDEM, D., F., (2016). Dünyada ve Türkiye'de Avrasya ve Avrasyacılık Algılamalar Yaklaşımlar ve Stratejiler, Barış Kitap, Ankara.
- ESLEN, N. (2008). Çok Kutuplu Düzene Doğru, Truva Yayınları, İstanbul.
- FİDAN, G. (2011). Çin'in Orta Asya Enerji Politikası. 21. Yüzyıl Dergisi, 11(31): 23-28.
- GOLDEN, P. B., (2014). Dünya Tarihinde Orta Asya, (Çev.: Y. K. Taştan), Ötüken Yayınları, Ankara.
- HACISALİHOĞLU, İ. Y. Avrasya Jeopolitiği Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, <http://www.turkpolitika.com/doryasar-hacihoglu-mainmenu-72/535-yahaciho> (11.11.2018)
- HELD, D. & MCGREW, A. (2008). Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- İMANOV, V., (2008). Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı, Küre Yayınları, İstanbul.
- İŞCAN, İ. H. (2004). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1(2): 47-79.
- İŞLER, A. (1999). Hazar Petrolleri ve Petrol Boru Hatları Sorunu, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İŞYAR, Ö. G., (2013). Avrasya ve Avrasyacılık, Dora Yayınları, Bursa.
- KAFKASYALI, M. S., (2012). "Orta Asya'da Güç ve Zihniyet", Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, (Ed.: M. Savaş Kafkasyalı), SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık, Ankara.
- KARACA, K. (2013). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Orta Asya, Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik, (Der.: T. Demirtepe & G. Özkan) Usak Yayınları, Ankara: 59- 82.
- KARAKUZU, T. & LİMON, İ. (2015). Hegemon Güçlerin Enerji Siyaseti: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Örneği, Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu Bildiri Kitabı, İzmir: 404-420.
- KHODZHAEV, A. (2009). The Central Asian Policy of The People's Republic of China, China and Euroasia Forum Quarterly, 7(1).
- KISACIK, S. "ABD'nin Avrasya Enerji Politikası Bağlamında Azerbaycan ve Orta Asya Ülkeleriyle İlişkileri", <http://politikaakademisi.org/2013/01/03/abd-nin-avrasya-enerji-politikasi-baglaminda-azerbaycan-ve-orta-asya-ulkeleriyle-iliskileri/> (08.10.2018).
- KODAMAN, T. & GONCA, İ. B. (2016). Jeo ekonomik Hayaller: Çin'in Yeni İpek Yolu Girişimi'nin Orta Asya'da Algısı, İnsan toplum bilimleri araştırmaları dergisi, 5(5): 1251-1261.
- KULNAZAROV, R., (2015). "New Geopolitical Role of Central Asia within Foreign Policy Interests of World Powers", Asian Social Science, 11(12): 125-130.

- KÜRKÇÜ, D. D., (2013). Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication–TOJDAC, 3(2): 1-11.
- MACKİNDER, H. J., (1904). The Geographical Pivot of History, The Geographical Journal, 23(4): 421-437.
- MUGHEES A., RUBAB M., & AKRAM S., (2015). “Geo-Strategic Analysis Of Central Asia And Interests Of Pakistan”, Grassroots, 2(49): 144-151.
- NAZARBAYEV, N., (2011). Yevraziiskiy Sayuz: Otidei Kistorii Budushego İzvestia, <http://izvestia.ru/news/504908>, (11.10.2018).
- ÖZDEMİR, H.,(2006). AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Açısından Kazakistan'ın Bölgedeki Önemi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Topluluğu Anabilim Dalı, İstanbul.
- ÖZDER, A., (2013). Avrasya Kavramı ve Önemi, Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), 2(2): 65-88.
- SANDER, O., (2014). Siyasi Tarih: 1918-1994, İmge Kitabevi, Ankara.
- SARIAHMETOĞLU, N. & Kemaloğlu İ. (2016). İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası, Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB), İstanbul.
- SEMSARI, M. C. (2015). Enerji Güvenliği Bağlamında Orta Asya Enerji Politikaları, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- ŞAKI, Ç. Büyük Güçler Politikasında Orta Asya Enerji Kaynakları: Jeopolitik Mücadele, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- TANRISEVER, O., (2004). Orta Asya ve Çevresindeki Bölgesel İş Birliği Arayışlarında Rusya Faktörü, (Der.: E. Efeğil, P. Akçalı ve E. H. Kılıçbeyli) Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- TEKİR, O. (2015). Küresel Güç Mücadelesinde Enerji Faktörü, Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu Bildiri Kitabı, İzmir: 374-388.
- UÇAR, F., (2007). Dış Türkler: Türk Dünyası'nın parlayan 5 Yıldızı, Ankara: Fark Yayınları, 214s.
- YILMAZ, M. E., (2009). 'Soğuk Savaş Sonrasında “Yeni Dünya Düzeni”’, Akademik Bakış Dergisi, (17): 1-14.
- YÜCE, Ç. K.(2006). Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları, Ötüken Yayınları, İstanbul.